

O IZLOŽBI "ZAGREB PRIJE ZAGREBA"

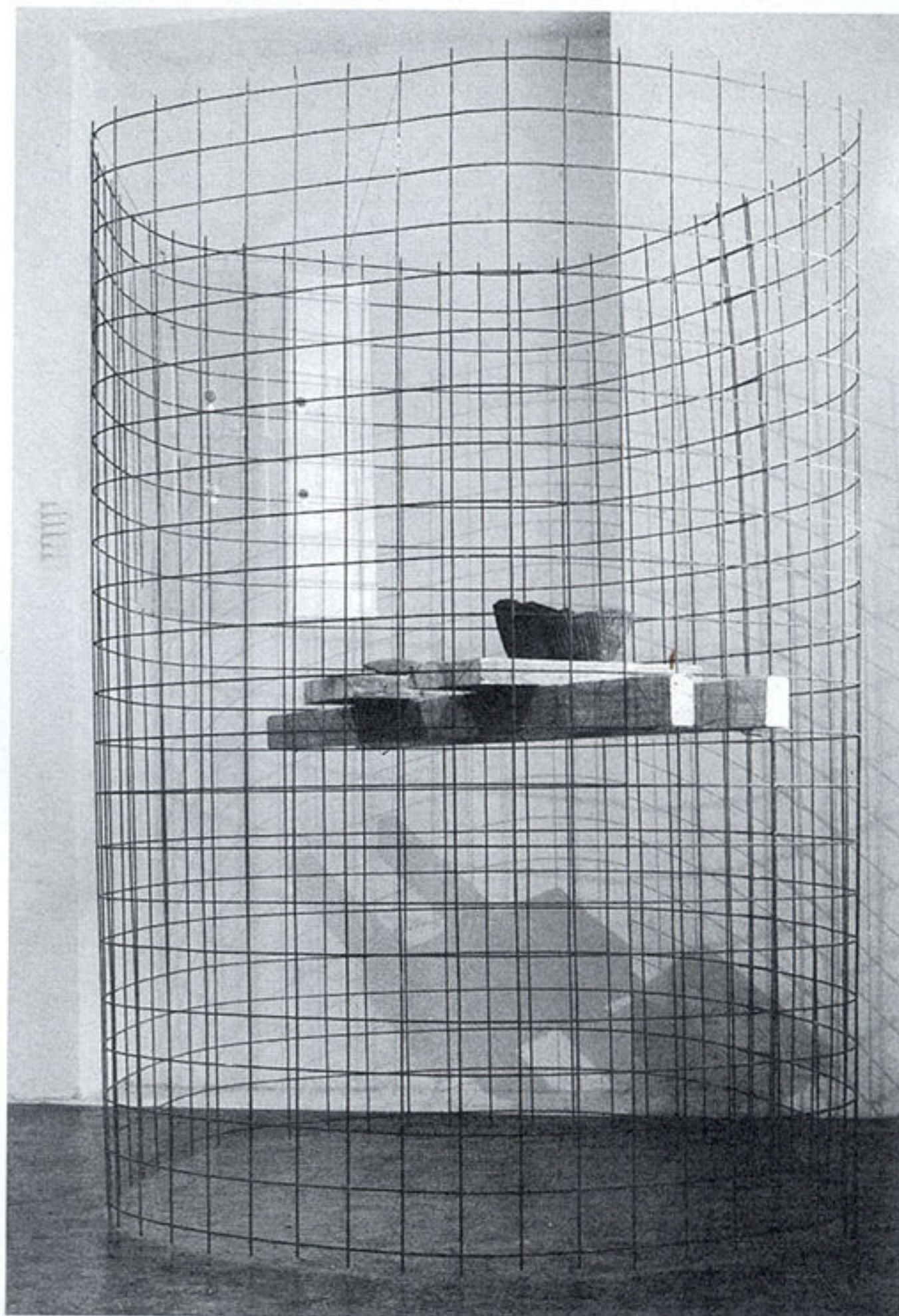
Nives Majnarić-Pandžić
Filozofski fakultet
Zagreb

Izložba ZAGREB PRIJE ZAGREBA, s podnaslovom - arheološka baština Zagreba od pretpovijesti do osnutka biskupije 1094. godine, priređena je u sklopu proslave devetstogodišnjice življenja u organiziranom gradu koji je veličinom, intenzitetom života i svojim društveno-gospodarskim značenjem zavrijedio da prije 900 godina postane sjedište važne sjevernohrvatske biskupije. Naseljenost područja grada, užega i širega, dakako, znatno je starija pa se izložbom imalo namjeru prikazati sve bogatstvo tih ranih etapa. To je, naravno, moguće dohvatiti jedino arheološkim otkrićem, multidisciplinarno interpretirana one su pouzdani uvid u povijest najstarijih ljudskih zajednica koje su ovo područje izabrale za svoje stanovanje i djelovanje davno prije negoli je budući Zagreb ponio svoje ime.

Izložba je otvorena 29. siječnja, kao posljednja u nizu brojnih kulturnih, znanstvenih i umjetničkih manifestacija namijenjenih proslavi značajnoga zagrebačkoga jubileja. Posjetiteljima je bila dostupna šest tjedana. Oko jezgre arheološke ostavštine koja se čuva u Arheološkom muzeju u Zagrebu, ujedno ustanovi - nositelju projekta izložbe, okupili su se drugi područni gradski muzeji: Muzej grada Zagreba, Muzej Prigorja iz Sesveta i Muzej Turopolja iz Velike Gorice. Izložba je postavljena u prostorijama Muzeja grada u Opatičkoj ulici, u ustanovi koja proživljava dugogodišnju obnovu i rekonstrukciju povijesne arhitekture u moderni muzejski prostor. Vjerojatno bi izbor prostorija za izložbu bio prikladniji, da su predviđeni građevinski radovi bili završeni na vrijeme. Ovako je na raspolaganju bio točno određeni prostor koji je u velikoj mjeri uvjetovao i količinu izložaka i način postava. Zato je i priličan broj već priređenih eksponata ostao neizložen. Izložba je nastajala tijekom duljeg vremena, a želja njezinih autora bila je da se uz "klasičnu" izložbu građe u muzejskim vitrinama prikažu in situ i vrlo značajni, bogati i odlično sačuvani arheološki ostaci prapovijesnih i srednjovjekovnih naselja koja su se upravo tu, u samom srcu grada, na položaju od Popova tornja, ispod samostana klarisa i njegovih dvorišta protezala u smjeru juga i jugozapada. Nizanje arheoloških slojeva s ostacima stambene i fortifikacijske arhitekture, predočavajući konkretnu vremensku vertikalnu, zorno bi prikazali bit i značenje dobro očuvanog i kompleksnog arheološkog otkrića! Međutim, taj važan razlog da izložba bude priređena i ostvarena u zgradi koja je daleko od toga da bude završena nije zadovoljen, i tako je, na žalost, posjetiteljima bila uskraćena jedna značajna vizura zagrebačke (gradečke, gričke) prošlosti. Privremeno zatrpani, relikvi starih gradečkih naselja čekaju vrijeme da budu, nadajmo se, dolično predstavljeni današnjim Zagrepčanima, kao i svima zainteresiranim namjericima. Dakako, u tu je svrhu potrebna kreativna suradnja arheologa, konzervatora i restauratora, što će u godinama koje su pred nama zasigurno biti neodgodiva i zahtjevna zadaća tima stručnjaka. Optimizam u tom pravcu ulijeva nedavno otvorenje Arheološkog parka u Ščitarjevu - Andautoniji, koji je, nakon sustavnih višegodišnjih istraživanja, Arheološki muzej Zagreb također uvrstio među manifestacije uokvirene ovogodišnjim jubilarnim zagrebačkim programom. Već prije su, inicijativom Arheološkog muzeja, prigodnim obilježavanjem dozvana u sjećanja razna starija arheološka nalazišta na području grada (rimska stela u Kerestincu, portretna glava

muškarca iz 3. st. u Petrinjskoj ulici, ostaci vunastog mamuta u Frankopanskoj ulici itd.). Pridodamo li svim tim priredbama i dvije znanstveno-popularne, zanimljive i čitke monografije "Zagreb prije početka" autora J. Radovića i Ž. Škobernea, te "Rimljani u Zagrebu" autora Z. Gregla, možemo zaključiti da se devetstotoj obljetnici ususret išlo brojnim priprema i predradnjama koje su sasvim sigurno mijenjale spoznaje i odnos građana Zagreba prema svom gradu. Inače, ova je izložba zapravo druga po redu posvećena arheologiji Zagreba. Prvu je prije 70 godina, opet prigodom velike jubilarne proslave tisućugodišnjice Hrvatskoga kraljevstva 1925. godine priredio V. Hoffiller. Dva u međuvremenu održana znanstvena skupa posvećena Zagrebu i okolici (1978. i 1989.), u organizaciji Hrvatskog arheološkog društva, pokazuju trajnu brigu hrvatskih arheologa za otkrića na zagrebačkom području i njihovo predstavljanje javnosti.

Nakon što su brojni stručnjaci iz citiranih muzejskih ustanova obavili svoj arheološki posao, izložbu je projektirao i postavio arhitekt Ž. Kovačić, poznat po nekonvencionalnim rješenjima izlaganja arheološke građe. Iako su neki konzervativniji pojedinci našli dosta "prigovora" na gotovo sve dosadašnje Kovačićeve koncepcije, publika, i stručna i široka, vrlo je povoljno i sa zadovoljstvom prihvaćala autorski osmišljeni Kovačićev način uklapanja arheološkoga gradiva u određenu viziju o prošlosti. Oslanjajući se na arheološku interpretaciju značenja gradiva, dobivenu od autora izložbe, Kovačić uvijek dodaje neko sveže, svima prepoznatljivo tumačenje širega konteksta izloženoga gradiva koje inače nestručnjacima prečesto ostaje nijemo i suhoparno. Prigodom otvorenja izložbe Kovačić obično ukoliko,

Izložba "Zagreb prije Zagreba"

najčešće u popratnom letku, izlaže svoju ideju o postavi. Ovaj puta nas je upozorio i na korištenje alternativnih podnih površina kako bi okarakterizirao bitno značenje vremena - razdoblja predočenog arheološkim nalazima. I onima koji nisu stigli prije razgledanja izložbe pročitati deplijan bilo je jasno, u času kada su zagazili na šljunak u paleolitskoj sobi, da se u tom trenu odvajaju od u nas uobičajenih muzejskih prostorija. Starinski ormar sa starim natpisom prenosi nas u vrijeme ranih otkrića paleolitskih nalaza u sjevernoj Hrvatskoj. Nalazi iz medvedničke špilje Veternice, položeni na jelenju kožu, ujedno su najstariji arheološki trag čovjekova boravka na području Zagreba. Do sljedeće izložbene prostorije prelazimo veliko područje ljudskog razvitka - u mladem kamenom dobu čovjek osniva trajna naselja, izgrađuje svoje nastambe. Na žalost, zbog nedovoljnih istraživanja, malobrojni nalazi iz neolita i bakrenog doba izloženi su u vitrini-kući. Najčešće su iz tih razdoblja sačuvane kamene sjekire, zbog svojih šturih funkcionalnih oblika neprikladne za preciznije određenje njihove vremenske i kulturne pripadnosti. Ipak, pojedini nalazi keramike omogućuju nam da odredimo kojim su kulturnim zajednicama pripadali ti rani stanovnici. Nalazima znatno bogatije predstavljeno brončano doba najjasnije nam je sačuvano i prikazano u grobovima. Stoga nas Kovačić vodi drvenim mostićem kojim je želio podsjetiti na Haronovu lađu, a ispod nas - u podzemlju, ostaju na uvid slikovito poslagani grobovi predaka. U središtu te oveće prostorije poput obeliska stoji vitrina s prekrasnim nalazom zlatnoga srednjobrončanodobnog nakita, i primjercima brončanog oružja - svjedočanstvima o dometu tehnologije i napretku srednjobrončanodobnog nakita i primjercima brončanog oružja - sve svjedočanstvima o dometu tehnologije i napretku brončanodobnih kultura u nas. Ulazeći u prostoriju gdje je predstavljeno željezno doba, silazimo na pod izliven uzorkom rastopljene rude, a kako nalazi potječu iz najnovijih otkrića u podzemlju zgrade, metalnim mrežama zagrađeni izlošci trebaju dočarati uvjete arheološkog rada i otkrivanja u uvjetima građevinskih radova; mreže savijene u geometrijske oblike govore ujedno o karakteru saznanja majstora ljevača i kovača bronce i željeza. (Kako poetično tumači Kovačić, njima se podsjeća na proizvode "nastavljača mitskog Tubal Kaina koji je prvi svojim radom učinio vidljivim unutarnje svjetlo" novostvorenih predmeta.)

Doista najreprezentativniji nalazi s područja Zagreba potječu iz vremena antike, ponajviše iz grada i grobova u savskoj nizini (Andautonija, Stenjevec itd.). Svi odabrani eksponati izloženi su u velikoj vitrini, građevini poput hrama-palače, s kamenim podnim popločenjem. Stupovi građevine predstavljaju staklene vitrine ispunjene obiljem antičkih oblika; uživljavamo se u antički gradski život, profinjene životne zahtjeve i uvjete. Stela s likom Nemeze jasno nas odvaja od prapovijesne prošlosti. Nova epoha uključuje prisavsku Andautoniju s okolicom u sustav rimskog imperija; područje Zagreba u prvim je stoljećima poslije Kristova rođenja dobro organizirano i svrhovito korišteno. O paljenju kršćanske iskre i u ovom našem kraju svjedoči prekrasna brončana lampica u obliku janjeta što nosi visoko Kristov monogram, nađena odavna na Mirogojskoj cesti.

Izgrađene antičke ceste ostat će od kraja 4. stoljeća nadalje na korištenje barbarskim osvajačima koji na svom putu iz Podunavlja u Italiju brzo prolaze savskom dolinom donoseći kraj bogatom i vedrom antičkom svijetu. Ugodaje društvenog okupljanja u termama, ukrašenima u Andautoniji novootkrivenim freskama, i sjenovitim trijemovima duž kamenom popločenim ulicama, narušavaju nosioci kaciga i oružja iz vremena seobe naroda. Pojedine točke na rubu doline, na zaštićenim uzvišenjima poput Kuzelina, pružale su još neko vrijeme zaštitu. Kuzelin je to već ranije omogućavao u nemirnim vremenima - jednom u vrijeme kasnoga brončanog doba, a zatim u kasnom latenu sa svojom keltskom utvrdom. Kovačićeva zelena podna ploha optimistično ipak sugerira mladost i svežinu epohe koja će napokon dovesti u ovo područje i naše praocce. Izložba završava s dva sugestivna

menhira-vitrine, koji se na samom kraju dižu pred nama (s ponešto reminiscencija na epsku Odiseju u svemiru). U tim su vitrinama izloženi starohrvatski nalazi, u većem broju iz nedavno otkrivene i istraživane nekropole u Stenjevcu - ti su nas nalazi dopratili do vremena osnutka Zagrebačke biskupije.

U muzejskom hodniku, kojim prolazimo ulazeći i odlazeći s izložbe, izložene su velike fotografije spomenika koji iz tehničkih razloga nisu mogli u originalu biti predstavljeni u izložbenom prostoru.

Uz izložbu je kao trajni zalag truda i znanja stručnjaka - autora izložbe, i kao opipljivo svjedočanstvo proslave jubileja, izdan vrlo lijep i opsežan katalog. Duhovito, vrlo efektan i slikovita oprema korica opet je djelo Ž. Kovačića, a oveći predgovor napisao je ravnatelj Arheološkog muzeja A. Rendić-Miočević. Relativno opširne, znanstveno-popularne, ali ne prepopularne, sintezne tekstove o razdobljima, kao i kataloške jedinice izradili su slijedeći autori: Ž. Škoberne daje općeniti pregled povijesti istraživanja, J. Radović prikazuje starije kameno doba, I. Cvitković mlađe kameno i bakreno doba, D. Balen-Letunić brončano, a Ž. Škoberne željezno doba, Z. Gregl piše poglavlje o antičkom (rimskom) razdoblju, Z. Dukat o nalazima novca, D. Nemeth-Ehrlich i F. Vojvoda temeljito i opširno predstavljaju Andautoniju, rimsko urbano središte, a V. Sokol kasnoantičko i ranosrednjovjekovno razdoblje. Sav je rad i na izložbi i na izdavanju kataloga koordinirala D. Balen-Letunić. Mnogi od tekstova sadržavaju rezultate posve novih istraživanja u kojima su sami autori imali udjela. To, dakako, povećava katalogu vrijednost i zanimljivost!

Grafički je katalog vrlo dobar: uz izvrsne fotografije u boji reproducirane su i jednobojne fotografije terenskih situacija, a među njima su svakako posebno zanimljivi prikazi novih i još neobjavljenih nalaza s položaja samostana klarisa. Svi su sintezni tekstovi prevedeni in extenso na engleski jezik, a velika je šteta da pomanjkanje financijskih sredstava nije dopustilo bar sumarni prijevod kataloških jedinica. One su pisane na način da služe kao izvor podataka za daljnji studij i jedina im je zamjerka što ne sadržavaju bibliografske podatke. Inače, što je za naše financijski uvijek ograničene prilike neuobičajeno, velik broj vrlo kvalitetnih fotografija prati kataloške jedinice.

Na kraju možemo zaključiti da su zagrebački arheolozi (poimence navedeni u katalogu), zajedno s projektantom izložbe, zaslužni za vrijedno i zanimljivo sudjelovanje naše struke u prošlogodišnjem zagrebačkom slavlju, ali da su ujedno obavili važnu zadaću - predstavili su našem građanstvu, uza značajne starije nalaze, i nemale rezultate arheoloških istraživanja u posljednjim desetljećima na našem području.

Primljeno: 28. 6. 1995.

SUMMARY

On the Exhibition “Zagreb before Zagreb”

by Nives Majnarić-Pandžić

The author offers a review of the exhibition “Zagreb before Zagreb”, subtitled “The Archaeological Heritage of Zagreb since the Establishment of the Archdiocese of Zagreb in 1094”, and was one of the manifestations in celebration of the Nine centennial of this important North Croatian Archdiocese. It was the second exhibition devoted to the archaeology of Zagreb: the first one had opened 70 years ago, in celebration of the millennium of the Croatian Kingdom in 1925.

The exhibition was installed in the Zagreb Municipal Museum. It was the result of the joint efforts by the Archaeological Museum, who directed the project, the Zagreb Municipal Museum, Prigorje Museum and Museum of Tiropolje.

The presentation and the number of exhibits were unfortunately limited by the space available in the gallery, since the Zagreb Municipal Museum was still under reconstruction in the time of the exhibition. One of the intents under the project had been to present in situ the important and excellently preserved layers of archaeological heritage of the Prehistoric and Middle Age habitats which had been discovered at the present site of the Zagreb Municipal Museum. However, this plan was not realized, and the visitors did not have the opportunity to enjoy this important aspect of Zagrebian past. Temporarily covered, the relics of the old Zagrebian habitats remain waiting to be presented to the contemporary Zagrebians and other visitors.

After the museum specialists completed their comprehensive tasks under the project of the exhibition, architect Ž. Kovačić, an author who had already acquired a controversial renown owing to his unconventional treatment of archaeological exhibitions, was commissioned to produce design. He succeeded again to enrich the archaeological interpretation conceived by the specialists with his original contribution to the presentation of the context of the exhibits which usually remains inaccessible to general public.

The exhibition was accompanied by an excellent comprehensive catalogue, containing the accessible, but not too populist, synthetic contributions by various authors on the periods presented in the exhibition. Some of the contributions to the catalogue bring forth the results of the most recent research, which makes this publication even more welcome and interesting.

The exhibition fully succeeded to accomplish a very important task of presenting, along with the older finds, the recent results of the decades of research to the general and specialist public alike.